

FARKAS ANDRAS: FOGATOS

lóránti absztrahálása erőteljes gondolkodói hajlam nélkül nemigen jöhetett volna létre (s ha ez az absztrakció emberi melegséggel is telítődik, csak javára valik a képnek). Maga a portré sem új Lóránt pályáján. Még jelenlegi hangját próbálgatta, amikor készült Favagoja. Kesőbbiek a lopo-fejú Vincellér, az Iparitanuló, a Vadorzó, hogy csak néhányat említsünk. Ludomásul kell vennünk: Lóránt portreista is. Nem lehetetlen, hogy azok közé teg tartozni, akiket e mutaj moaern lehetőségeinek hazai kikísérletezőiként tartunk majd számon. Madách portréjában dicsérrünk kell a vállalkozás merészességét. Se szeri, se száma a Madách-illusztrációknak. De ki merte újabban Madáchot megeleveníteni a festők közül? Csábít a gondolat, hogy az irodalom felé hajlásról, esetleg az öröggel bábozó drámaköltő miatt könnyű szimbolizmusról beszéljünk. Mindkettő veszélye fennáll. Gazdag testői tartalmakat kinalva ránk kényszeríti azonban, hogy nézzük, s ne legyenek előzetes meggondolásaink: Madáchot a kiugró alkotásoknak kijáró elismeréssel kell fogadnunk. Lóránt másik képe első jelzés a nyilvánosság számára szovjetunióbeli tanulmányútja élményeiről. És hogy ezen is „filozófál”, de kevesebb vesztéllyel, az bizonyos. Csupán a terjedelem és az arányok miatt nem foglalkozunk vele részletesen. Értéke alapján kijárna ennek a képnek is.

Feledy Gyula Vesterplattejéről önkéntelenül is Picassó hasonló témájú vásznai jutnak eszünkbe, különösen a Koreai háború című. Ennél azonban jóval fontosabb, hogy Feledy sajátjaként, nagy biztonsággal alkalmazza az ismert formanyelvet. A történelemmé lett esemény újraelítélésének tragikuma, a megformálás feszültsége hitelt ad a képnek. Ugy állít emléket a Vesterplatte védőinek, hogy érvényességét általánosnak érezzük.

Meg kell még említenünk **Blaskó János** túlságosan disztingvált **Meditációját**, **Jánossy Ferenc** két portréját, **Péterfy Gizella** tapintatos-összinte **Családját**. **Mustó János** nem mindenben elfogadható (különösen bántó Dózsa-kompozíciójának túlhajtott szimbolizmusa), mégis figyelmet érdemlő két képét.

Végül még két fiatalról ejtsünk szót: **Földi Péterrel** és **Molnár Béláról**. **Földi Péter** **Az öreg áriás énekel** című feliratos képe széles tájékozódást sejtet. A látványt dúsítja fel szürrealisztikus tartalmakkal, megtartva a látvány, különösen az emberi figura létjogosultságát. A kutatás és a keresés első aranyemcséinek felcsillanását adja nekünk. **Molnár Béla** másfajta alkat. A látványhoz Földinél jobban ragaszkodó tájképe a táj belső rendjét tárja fel, itt-ott bizonytalankodva az utolérhetetlen modell lecsúsztatásában. Egyetlen képe egy határfoktól független maradni akaró, önmagát nehezen

elhatározó művészt mutat. Igéretesek mindketten. Figyelünk-e rájuk eléggé?

Grafikában kiegyensúlyozottabb a mezőny, bár különösebb izgalmat csak néhány lap vált ki. **Czinke Ferenc**, a kitűnő **Lenkei Zoltán**, **Lukovszky László**, **Pető János**, **Szwierkiewicz Róbert** és **Tóth Imre** biztosítják a színvonalat. **Csohany Kálmán** bizonytalanabb a megszokottnál. Mintha elhagyni készülne az ökonómikus csóhanyi vonalvezetést. Bár **Hibó Tamás** mindkét lapja igényes, jó munka, mégis várakozásunk inkább korábbi alkotásaiból táplálkozik.

Czinke Ferenc Dózsa-lapjai méltán váltottak ki közönségsikert. Most is, mint múltévi egyéni kiállításán a bizonyítást kényszerre nélkül bizonyított. Nem „állt be” nála a „népiesség” görcse, a megteremtett formanyelv kiüresedése, amelytől féltették. Az **Edesanyám** ikonjának egyszerűsége, az **Ősi szerszámok** egyszerűségének modernsége, majd a **Bartók-sorozat** bonyolultabb képi építkezése bizonyította, hogy itt nem egyszerűen a népművészet ornamentikájának népieskedő átvételéről van szó. A népiesség Czinke művészetének belső lényege, s nem ráégett dísz. A **Dózsa-variációk** keresztényienplebejusi felfogása egyértelműen ezt tükrözi – a népi díszítő elemek jelenléte nélkül. Mert hiszen ki tagadná, hogy több múltbeli hősök népi értelmezéséhez mindig tapadt valami keresztényi, vallásos elem.

Szuja Zoltán mindhárom kiállított lapja biztos rajztudásról és összetevészetetlen egyéni hangvételéről tanúskodik. Különösen színvonalas **Bulgakov-illusztrációja**. A regény egyik sajátosságát, a fekete humort meghökkenítő pontossággal adja vissza.

Az akvarellek között **Réti Zoltán** lapjai a töle megszokott igényességgel szerepelnek. **Katona Zoltán** élvezettel festett képei élményt jelentenek.

Említsük még meg **G. Mészáros Erzsébet** kellemes gobelinjét.

Végezetül ide kívánczok egy kérdés. Művészetcentrikusnak mondott közművelődésünk megteszt-e mindent, hogy a rendezvényeken túl a befogadást és az elmélyítést is segítse? Az egyértelmű igen kimondását, úgy vélem, még el kell halasztanunk, az eddigi kezdeményezések ellenére is. Szeretnénk azonban kimondani, mert ezen az igenen múlik a jövőbeni Tavasz Tárlatok – és tegyük hozzá minden tárlat – értelme és haszna.

Pál József

A munkásosztály a paradicsomba megy

Az 1972. évi cannes-i fesztivál nagydíjas filmje minden bizonnyal újabb fejezetet nyitott az olasz filmművészetben és – a már ki tudja hányadik – új hullám kezdetét jelentette. A formájában csak különös, mélyebb tartalmát tekintve azonban paradox című film újszerűségét nem a munkáshősök jelentik – hiszen velük ezelőtt is találkozhattunk haladó olasz filmekben –, hanem a mindezeideig szermeresen elkerült üzemi milliő atmoszférateremtő, realiztikus ábrázolása jelzi, hogy **Elio Petri**, a neves rendező szokatlan vállalkozásba fogott. Felvevőgéppel a gyárkapun belülré hatolva, a korszerű műhelycsarnokok zárt világában láttatja meg az ipari társadalom egyre mélyülő ellentmondásait.

Elio Petri „gyárában” hangszórón közönségtitk múszakváltáskor a modern gépek kezelőit és figyelmeztetik a balesetmentes munkavégzésre, ugyanakkor – mind-

össze néhány perccel később – külön célra rendszeresített „eleven számológépek” ellenőrzik s kéri számon a másodpercek minél jobb kihasználását. Mit sem számít már ekkor az automatikusan ismételt „jőszándékú” figyelmeztetés. Ha pedig valaki nem bírja az eszeveszett tempót – s elmeegőgyintézetbe kerül, mint a film egyik hőse –, azonnal jön helyére más a kerítésen kívül ácsorgók közül. Mechanikus, tarthatatlan e világban minden emberi kapcsolatot: akár házasságról, akár tiltott szerelemlről, akár barátságról legyen szó. **Elio Petri** akarva-akaratlanul az elidegenedés tipikus környezetrajzát adja konstruált gyárának művészi ábrázolásával: merthogy a szociológiai elemek ellenére nem a dokumentatív erőn, hanem a „művészre” formált művészi eszközökön van a hangsúly. Nyilvánvalóan ez utóbbit értékelte oly magasra a cannes-i filmfesztivál nem igénytelen bírálóbizottsága is.

A film témája tulajdonképpen egy „nagyteljesítményű” vasesztergályos – akit **Gian Maria Volonte** tökéletes illúzióval alakít – tünetető egyetemisták által is szított lázadásának, látszateredményekhez vezető ellenállásának, sikertelenségbe torkolló bukásának és kétségekkel teli megtérésének krónikája. A film mondanivalóját nehezebb tömören megfogalmazni. Annál is inkább, mert úgy tűnik, mintha a rendező tudatosan tartózkodott volna az egyértelmű állásfoglalástól. Részéről mindenesetre némi szkepszissel zárul a film: nem tud vagy nem kíván receptet adni a felvetett társadalmi gondok orvoslására. Ennek ellenére filmje a nézőben a változtatás igényét, a forradalmi cselekvés igénylésének érzését kelti fel. Ez pedig akkor is pozitívuma alkotásának, ha netán eredeti szándéka más lett volna.

„A munkásosztály a paradicsomba megy” fenti erényei birtokában, kedvező sajtóvisszhang közepette, átlagos propagandával körítve került a nagyközönség elé. Minden előzmény sikert sejtetett, a közönség mégis távollétével minősítette – mondani sem kell, hogy teljesen tévesen – e kitűnő olasz filmet. Gyakori tapasztalat, hogy a közönség differenciálatlanul értelmezi az úgynevezett művészfilmek kategóriáját és eleve lemond bizonyos művészi élményekről. Sajnálatos módon ezúttal is ezt történt; s **Elio Petri** díjnyertes filmje máltánytalanul áldozatul esett az előítéleteknek. A közvélemény tévedett, amikor úgy vélte, hogy e film csak a szakemberek, a műértők szűk – no meg a „bennfentesek”, a kuriózumokra vadászók, a sznobok valamivel bővebb – táborához kíván szólni. Ez a film telt házakat érdemelt volna, mert azok közül való, amelyek modernsége magvas tartalmat hordoz, amelyek úgy korszerűek hogy nem értelmetlenek, amelyek magas művészi színvonalában nem tesz kárt a közérthetőség. S e különbséget meglátatni a népművelők feladata.

Csongrády Béla

Andrej Rubljov

„A filmművészet segítségével korunk legbonyolultabb kérdéseit is felvethetjük.”

(Andrej Tarkovszkij)

Andrej Tarkovszkij első nagyjátékfilmje, az 1962-es velenicei fesztiválon nagydíjat nyert költői szépségű **Iván gyermek-kora** mély humanitásával, az életbe vetett hitével olyan élményt jelentett, ami után joggal vártunk folytatást. Akkor a fiatal rendező lírai vallomását láttuk a közelmúlt történelemről, melyben nyilvánvalóan szerepet kaptak a személyes élmények, hiszen a háború alatt Tarkovszkij éppen ekkor volt hőseivel. Az **Iván gyermekkorában** a napfénytől csillogó folyó hullámai közt tovatűnő fiú alakjával búcsúzott. S ezután némi meglepetést jelentett, hogy új hőse félévezred homályából került elő.

A középkori orosz ikonfestészet legjelentősebb alakjának, Andrej Rubljovnak megjelenése a filmvásznon egyúttal aratott világsiker és került nemzetközi méretű ideológiai és esztétikai viták középpontjába. Rubljov – a művészettörténet által is alig ismert – élete önmagában aligha adhatott volna alapot elutasításra vagy elismerésre. Az okot Tarkovszkij ars poeticának beillő szavai világíthatják meg: „Csak a dolgokról alkotott sajátos szemlélet megléte esetén, szinte filozófussá válva lehet a rendező művész és a film művész.” E sajátos szemlélet és filozófiai mélységű gondolkodás eredményezte, hogy az **Andrej Rubljov** nem szokványos életrajzfilm. Tarkovszkij az ikonfestő alakját jelképes erejűvé és értelművé formálva, az orosz történelem tanulságos példázataival a ma emberét izgató, általános érvényű erkölcsi, politikai és ideológiai kérdésekre irányítja a figyelmet. „Nem az etnográfiai hűség lebegett a szemünk előtt, hanem a gondolat igazsága és aktualitása” – nyilatkozta a film operatőre, Vagyim Juszov – és ezt az aktualitást teremtette meg a sa-

játos Tarkovszkij-féle történetiség, melynek legjellemzőbb vonása, hogy a teljes (!) történelmi igazság érvényben hagyásával, egyes konkrét események hangsúlyát megváltoztatva, közelíti a múltat a mához.

Ha ideológiailag vizsgáljuk a filmet – a marxista kritikának ez kötelessége –, akkor eszmei tartalmát össze kell vetnünk a jelen fontos ideológiai kérdéseivel. Az 1966-ban készült Andrej Rubljov esetében ehhez a keletkezés körülményeit kell vizsgálnunk.

Az SZKP XX. kongresszusa után a szovjet társadalom életében megmutatkoztak a személyi kultusz bírálatának és következményei leküzdésének pozitív hatásai. A dialektikus materialista történelemszemlélet dogmatizmus csorbította jogainak helyreállítása után a filmművészetben is szükségszerűvé vált az őszinte szembenézés a múlttal. Bizonyosságot nyert, hogy a következetes történelmi önkritikából természetesen adódik korkérdéseink haladó megfogalmazása.

Tarkovszkij a XV. században, Andrej Rubljov alakjának segítségével találta meg annak a progresszív magatartásnak a gyökereit, melyről nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalmi haladás hajtóereje. Rubljov – írja Tarkovszkij – „nemcsak a művésznek az őt körülvevő világra való reagálását fejezi ki, hanem egy egész nép reményét és erkölcsi eszményét.” Így a filmet összegző harang-epizódban a munka csodálatos himnuszának megfogalmazásával az egész nép alkotóerejét bizonyítja, s eléri fő célját: a társadalmat előreívő magasrendű vonások felmutatását. Tarkovszkij történelmi parabolája – mint ahogyan a történelem is – magában foglalja a személyi kultusz korszakát. Ezt elhallgatni legalább olyan káros, mint felületes azonosításokkal, rosszindulatú találgatásokkal félremagyarázni az alkotás lényegét. Lukács György írja 1965-ben: „A nép, amely a személyi kultusz túlzásaitól érintetlenül fejlődött, ... még csak hazug vágyalomnak sem jó.” Tarkovszkij művészi arculatát éppen úgy formálták ennek a kornak az élmé-

nyei, mint főhősét a XV. század. Ennek következtében Rubljov művészete lényegének, a valósághoz való viszonyának ábrázolásával a személyi kultusz problémájának esztétikai értékelését is adja, kritikusan mérve fel a közelmúlt eseményeit. Felmutatja a sztálini korszak nyomán fellépő társadalmi és erkölcsi elidegenedést meghatározó okokat (erőszak, félelem, bizalmatlanság) és felmutatja azt a ténylegesen meglévő erkölcsi és társadalmi mozgóerőt, amely túlmutat a reménytelenségen, az elidegenedés zavarán. Meggyőző erővel bizonyítja, hogy az elidegenedés a szocializmusban nem sorsszerű, annak nem velejárója, s hogy a hatalom torzulásai fékezhetik a néptömegek alkotóerejének kibontakozását, de nem akadályozhatják meg.

A már említett Tarkovszkij-féle történetiség másik jellegzetessége, hogy a nemzetileg különállót közelíti az egész emberiség szempontjából lényegeshez.

Közismert, hogy a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban az 1960-as évek elején komoly nézeteltérésekre került sor; s az is, hogy az SZKP milyen hatalmas erőfeszítéseket tett a káros tendenciák visszaszorításáért, az egység megteremtéséért. Ekkor – az 1969-es moszkvai értekezlet évében – jelenik meg a Cannes-i filmfesztivál vásznán az ikonfestő alakja. Egy olyan hős akinek korábban folyt Oroszország politikai széttagoltságának felszámolása, s aki Tarkovszkij (és a film) szerint: „előre megérzi, hogy Oroszországot egyesíteni fogják, hogy hazája előre halad a fejlődés útján, megérzi, hogy csakis a jövőbe vetett hit tudja magával ragadni honfitársait, csakis ez nyit távlatokat előttük.” Történelmi tény, hogy a mongol hódító politika és a belső viszályok ellenére az egységesítés a XV. század végére a moszkvai nagyfejedelemség vezetésével befejeződött. Ezután Rubljov önmagánál messzebbre mutató alakja egyértelműen ad lehetőséget párhuzamokra. A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom útja ma sem mentes az összeütközésektől, tévedésektől, de az egységesítésért minden áldozatot vállalni kell, mert ez a történelmi előrejutás legfőbb feltétele. De az is nyilvánvaló, hogy a kínai egységbontás és az ezen felbátorodó imperialista politika ellenére sem lehet feltartóztatni a történelem menetét, a szocialista világ további térnyerését.

Am egy pillanatra se gondoljuk, hogy ez a súlyos ideológiai tartalom valamilyen száraz, nehezen emészthető filmet eredményezett. Tarkovszkij hű maradt önmagához – „a film költőisége az élet közvetlen megfigyeléséből születik – s ez szerintem a film költészetének igazi útja” – s csodálatos líraisággal valósítja meg az igazi realizmust. Létrehozva így a nagy elődök – Eisenstein és Dovzsenko – hagyományainak újratemetőjeként a szocialista filmművészet legnagyobb alkotásainak egyikét.

K. F.

Hány nap a világ?

„A takarón túl nyújtózkodó rongyrázás, egy új népbetegség. A kisszerű, vidékies nagyolás gyakran nagyobb protokollal, felhajtással fogadja Budapestről az osztályvezetőt, mint magát a minisztert. A miniszter a túlzásokat visszautasítja, a »kisebb« ember ritkán. A megyék, a városok egymással versenyeznek, hogy ki tud jobban reprezentálni.”

A fenti idézet Szekulity Péter címadó riportjából, a Hány nap a világ?-ból való, s mint e néhány sorból is sejthető, a duskálás, a könnyelműség, a pazarlás, a beosztás nélküli, nagyképű, dzsentris életmód vádiratát készíti el azzal, hogy föl sorakoztatja és ezáltal leleplezi „bűneinket.” A kötet e kiemelkedő darabja nemcsak szituációkat, érveket, tényeket sorakoztat föl, hanem jellemeket is, mint a riportkötet legkiemelkedőbb írásai, amelyek már-már összetéveszthetők a novellával. S nem is akármilyen novellák ezek!

Természetesen a jó szemű Szekulity látóhatára túlterjed könnyelműségünk, nagyolásaink fölismérésén. Sokoldalúan lát, szinte teljes keresztmetszetét adja felszabadulás utáni, illetve mai életünknek. Szinte azt mondhatnánk, hogy ez a riportkönyv a Bács- és Tolna megyei falu, a falusi élet, életmód monográfiája. Mint egy szeizmográf mutatója, a legkisebb mozgásra is megmoccan, ha csak az emberek legkisebb életbeli változása következik is be.

Az első novellisztikus hőfokú és szerkesztésű írás, a Tüzes tavasz a felszabadulást követő közvetlen napok megindító élményeivel indítja a kötetet. A Félanalfabétákban az olvasás problematikáját veti föl az író, hiszen valóban sokan elvégzik minálunk az általános iskola nyolc osztályát, mégis oly kevés a könyvés és újságolvasó. „B. községben, a Móríc Zsigmond lakótelepen a szövetkezeti gazdák új, sátortetős házakban élnek, a szalmazsákot kihajították, rekamién hálnak, kagylófotelokban ülnek, hűtőszekrényből veszik elő a sört, világvevő rádiót hallgatnak, tévén nézik a közel-keleti konfliktus legújabb fejleményeit, motorbiciklivel mennek az állattenyésztési telepre, de könyvet nem olvasnak.” És nagyon érdekes, vagy inkább meghökkentő forrásokhoz vezetett el az író oknyomozó munkája:

„A dadogó, a verejtékező harminc kiskololásból felnőttként egyetlenegy sem nevezhető könyvszerető embernek.” Ezek az úgynevezett félanalfabéták Szekulity szerint.

Csodálatosan szépek, életségük az otthoni látogatások és a falu-város (szülők-fiú) közötti üzenetváltások. Szinte magunk előtt látjuk a tsz teherautójáról leugró Markót, az üzenethordó rakodómunkást. Együtt verejtékezünk a kukoricatörő édesapával és a városba sodródott, segíteni hazatért fiúval, s átérezzük roppant, egészséges fáradtságukat.

A szerző nem kényes, nem keresi a szalonképesebb, komfortosabb témákat, mélyre mártja a tollát a tintába, ha a falusi erkölcs kényesebb pontjait kell papírra vetni és akkor is, ha olyanokról ír, akik változó, szép életünk perifériájára kerültek, akik a ma szegényei, s nem lakoz, nem szépít, hanem az okokat kutatja, mint a megoldás kulcsát. Mert ha az okot feltártuk, már-már közelebb a javítás lehetősége is.

S a falusi életképek sorával ismerkedhetünk meg, akár csak Nagy Lajos Kis-kunhalomjában, vagy Csehov mini-novelláiban, s olyan figurákkal, akik tetteikkel hűségesen vagy karírozva tükrözik a falusi mozgást. (A falu szinte a szemü láttára lesz parasztfaluból munkás településsé!) Résztveszünk lakodalmon és más családi ünnepeken, éljük a falusiak hétköznapi életét, s méltányoljuk az író szókimondó őszinteségét, mint például a Belül élő kívülállóak-ban, amely egy zárszámadó közgyűlés kapcsán többek között a következő párbeszédig jut el:

„Székszomszédomhoz fordulok. Két év-tized választja el a nyugdíjtól. Beszámoló közben szunyókált.

– Te mire szavaztál? – kérdeztem tőle sűgva. Hátraint.

– Amire a többiek.

– Figyelted a beszámolót?

– Figyeltem.

– Egyetértesz minden pontjával?

– Nem.

– Hogyhogy nem, hisz megszavaztad? Méltatlankodik: – Éppen én legyek kivétel?

Ez az ember a belül élő kívülállók egyik típusa. Elégedett kívülálló.”

S innen kiindulva az élet különböző területeire vezet el, ahol a demokratizmust korábban sérelem érte, s ahol ezek a nyomok még ma is láthatók, tapinthatók. Olykor közömbösségben, felületes-ségben, érdektelenségben nyilvánul meg. Valakik nem tudják, hogy ki a szakszervezeti, vagy übétitkár, valaki automatikusan felnyújtja a kezét, ha szavazni kell, akkor is, ha nem ért egyet.

Érdekes végigkísérni, hogy a ma emberek kit tart úrnak, kit sorol az urak közé. Még érdekesebb, hogy milyen veszélyel jár, ha az agronómus nem akar beleszólást engedni a tsz-tagnak a szövetkezet ügyébe, sőt még bele is hallgat a „felsőbbrendű” vezetők dolgába. De még

ezen is túltesz, ha a vezérkar és a dolgozók nem találnak közös témát, közös hangot: „A magam világát áttekintve, ki merem jelenteni: a vezető beosztású dolgozók nagy többségét az egyre növekvő tudáskülönbség távolítja el a fizikai dolgozóktól. Sietve mondom: ez a tudáskülönbség teherként nehezedik a haladó gondolkodású kommunista értelmiségiekre, és sokszor a lelkiismereti konfliktusok már-már elviselhetetlen forrása.” Csodálatos kisnovella Szeplős Kiss Virág története az Ahol az utak véget érnekben. Az utazó munkásokat több helyütt is mély rokonszenvvel figyeli, nem elítélően, mint egynémelyik újságciikk. Sajnálja, a város cselédeinek látja őket és kényszerű helyzetükkel magyarázza olykor alantásnak tetsző cselekvésük rúgóit. Másutt az érettségi és a szakmunkás-vizsga közé erőszakolt különbséget vitatja, hiányolja a ballagást, mégis inkább az ismerést a szakmunkásoknál, akik csakúgy, a szó legszorosabb értelmében az életbe lépnek már ki. S az utolsó előtti írás, amelyet legjobb befejezőnek is tekinteni: Félúton. Kicsit jelképesen igazolja, hogy az átmeneti helyzetek, jellemeik lényegében annak következményei, hogy megyünk és még csak a fele úton vagyunk...

Nagyszerű, lenyűgöző könyv Szekulity Péteré, különösen az a megkapó benne, hogy hétköznapijainknak olyan rezdüléseit fedezi fel, amelyek mellett naponta lemegyünk, csak képtelenek vagyunk megfogalmazni őket. Szekulity lefényképezi, definiálja és úgy rendszerezi a jeleneteket és jelenségeket, hogy abból mindig, legalább is túlnyomó többségben elgondolkodtató, formás egész kerekedik ki. Benne él az élet sűrűjében, nem alkalmaz frázisokat, mindig konkrét néven nevezi a gyermeket.

Az egész kötetből csak néhány írás tűnik ki felszínesebb megfogalmazásával. (Láthatatlan aratók, Se vele, se nélküle, Szeretetház), s egyetlen olyan akad, amellyel – úgy hisszük – joggal lehetne tartalmilag is vitázni (Mennyit érnek a tanyák?). Egyébként kedves, szívhezszóló, közvetlen stílussal mutatja meg magunkat az élet különböző szituációiban. (Szépirodalmi, 1973)

Lakos György

Interjúk a munkásegységről

Ez év júniusában volt a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülésének 25. évfordulója. A negyedszázados évforduló alkalmából jelent meg az Interjúk a munkásegységről (1945–1948) című kötet. A 19 visszaemlékezést tartalmazó gyűjtemény a munkásegységért folytatott küzdelem harcosai közül a két párt egyesítésében tevékenyen résztvevőket szólaltatta meg.

A kiadó többek között a következőképpen fogalmazza meg a kötet célját. „Miért idézzük fel akkor mégis ebben, az egyesülés 25. évfordulójára kiadott kötetben is az egyesülés előzményeit, lefolyását, az egyesüléssel kapcsolatos élményeket? Azért, hogy meghajtsuk a tisztelet zászlaját azok előtt, akik igazuk tudatában bátran belevetették magukat a munkásegységért vívott harc sokszor

kegyetlenül nehéz csatáiba. Azért is, mert a történelem őket igazolta! A kommunistákat és a baloldali szociáldemokratákat, mindazokat, akik megértették a történelem parancsát."

A nyilatkozatok során személyes élmények elevenednek fel, személyes vélemények fogalmazódnak meg, amelyek egyrészt több oldalról közelítik az egyesítéssel kapcsolatos eseményeket, többféle nézőpontot tükröznek az egyesítés rész kérdéseit illetően, másrészt egyértelműen és egybehangzóan hangsúlyozzák az egyesítés szükségességét. Az egyes nyilatkozatok így kötetbe gyűjtve túlnőnek az egyéni álláspont szubjektivitásán együttesen, egymást kiegészítve, bizonyos kérdésekben egymással vitatkozva a két párt egyesítésének dokumentumait jelentik. S az évforduló kiadványa együtt nyújtja az olvasóknak a történelmi esemény elemzését, annak alaposabb megismerését szolgáló tényanyagot, a tények többoldalú értékelését, s az eseményeket átélte, végigküzdött szemtanúk által emberközeli hozott élményt. Az interjúk kiegészítik, színesítik a munkássegység megeremtését feldolgozó történelmi és politikai irodalmunkat.

*

„Végigtekintve a munkásmozgalom fejlődésének történelmi korszakait, megfigyelhető, hogy a két munkáspárt, a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülésének kérdése, az egyesülés szükségessége általában két szélsőséges esetben kerül napirendre. Vagy a forradalmi fellendülés időszakában, amikor a munkásosztály számára lehetőség nyílik a hatalom átvételére, vagy a munkásosztályt fenyegető végveszélyben, amikor a burzsoázia ellenforradalmi támadása különösen kieleződik.” – olvasható a 99. oldalon a gyűjtemény központi kérdéséről, melynek a recenzens szerint szükségesnek látszik itt áttekintő felvázolása.

A magyar munkásmozgalom történetében két forradalmi időszak szülte meg a munkássegység közvetlen létrehozásának igényét. 1919 márciusának forradalmi válsága egyértelművé tette, hogy csak a munkásosztály erejének egyesítése mentheti meg a proletáriátus és a nemzet ügyét. A két magyarországi munkáspártnak történelmileg szükséges, jelentős elvi-politikai tapasztalatokat adó 1919 évi egyesülését 1948-ban követte a munkássegység pártegyesítéssel történő megeremtésének újabb igénye. Az igény a népi demokratikus forradalomba torkoló antifasiszta küzdelemben gyökerezik. 1944 októberében dokumentum formájában is megfogalmazásra került az akcióegység-re lépés ténye. A két magyarországi munkáspárt akcióegységének rögzítésekor ez az igény fejeződött ki a pártvezetőségek részéről, hogy az együttműködés a kibontakozó forradalom során pártfúziót eredményezzen. „Az SZDP és a KP megállapítja, hogy a magyar munkásosztály harcos, forradalmi egységének továbbfejlesztése szükségessé teszi a két párt egyesülésével az egységes és egyet-

len forradalmi szocialista munkáspárt megalakítását.” (Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához. V. kötet, 217. oldal)

A népi demokratikus forradalom koalíciós keretben is zajló küzdelmei 1948 tavaszára érlelték meg az egyesítés közvetlen végrehajtásának történelmi szükségességét. 1947–48 fordulóján a hatalom minőségi változása, a munkásosztály osztatlan hatalmának létrejötte, illetve az új típusú hatalom megtartásának a feladata napi közelségbe hozta a munkássegység megeremtését. A forradalom eredményei, s a kommunistáknak az eredmények elérésében játszott szerepe, s ennek következtében a kommunista politika a Magyar Párt tekintélyének növekedése, a kommunista párttagok számának emelkedése megérlelte az egyesítés feltételeit. A jobboldali szociáldemokraták munkásosztályra – különösen annak egyes rétegeire – gyakorolt befolyása megingott. A Szociáldemokrata Párt vezetésén belül a jobb és baloldal harca a forradalmi erők győzelmével végződött. A Szociáldemokrata Párt komoly munkásbázisa, különösen a nagyüzemi munkások körében történelmileg kialakult tekintélye egyértelművé tette egyrészt a kommunista pártvezetés, másrészt a baloldali szociáldemokraták számára, hogy kemény, s elsősorban a Szociáldemokrata Párton belül megvívott elvi-politikai küzdelemben kell kiszorítani a jobboldali vezetést pozícióiból. A kialakuló munkáshatalomnak szüksége volt a minél szélesebb tudatos munkásbázisra. A forradalmi erőknek kedvezett a külpolitikai helyzet is, mindenek előtt a Szovjetunió a második világháborúban, illetve az antifasiszta nemzetközi erők összefogásában játszott szerepe. A szociáldemokrata baloldal ösztinte bizalommal viseltetett a Szovjetunió, s a szovjetbarátságra épülő kommunista külpolitika iránt.

A marxizmus-leninizmus elvei alapján, a kommunista politika talaján, s a bolsevik típusú pártok szervezeti elvei szerint történt meg a két munkáspárt egyesítése. Az egyesülés eredménye a Magyar Dolgozók Pártjának létrejötte, a magyar munkásosztály egyetlen, s az osztály egészére épülő, annak érdekeit képviselő forradalmi pártjának megalakulása lett. Az MDP programja: a szocializmus építésének, a munkáshatalom megeremtésének tudatos meghirdetése.

Jelentős részük van a kiadvány sikerében, többoldalú feladatkörének magasszintű teljesítésében Sánta Ilona értő, lényeglátó kérdéseinek. Az interjúalanyok kiválasztásában, s a kérdések nyomán kibontakozó válaszok csokorba kötésében jelen van – külön érdem, hogy első pillanatban szinte észrevétlenül van jelen – Sánta Ilonának a munkássegységről e témakörben írt tanulmányaiban kiértélt, világos állásfoglalása. (Kossuth, 1973)

H. Hámori Anna

Útikönyv a születő Budapestről!

Ritkán találkozhat az olvasó a történelmi irodalomban olyan sokoldalúan komplex megközelítésű témafeldolgozással, mint az a Budapest-centenáriumra megjelent művek egyikénél tapasztalható. A könyv (Vörös Károly: Egy világ város születése) a szerző leleményes alapötlete nyomán valóságos kis enciklopédiaként tárja az olvasó elé az 1872–1873 év eseményeit, legjellemzőbb vonásait. Az ötlet: egy képzelte utazó érkezik Pest-Budára 1872. novemberének végén, s közel egyenesen itt tartózkodása alatt töviről-hegyire megismerkedik a várossal, annak problémáival. Ez a kerettörténet (noha helyenként talán kissé erőltetettnek is tűnhet következetes végigvitele) kitűnő alkalmat ad arra, hogy a szerző ne csak a három város egyesítésének alapvető történelmi körülményeit és lefolyását mondja el, hanem mindent (a szó legszorosabb értelmében), amit egy máshonnan alatt töviről-hegyire megláthat és ami elengedhetetlen kiegészítője, megvilágítója a nagy folyamatoknak. Egyet lehet érteni a szerzővel, mikor arról beszél, hogy mennyire szükséges a legapróbb részletek megvilágítása is, hiszen „a város építészeti keretei, az utcákon hömpölygő tömegek, a kirakatok, a templomok, vagy a forgalom képe így, ezen az áradó, sokszor a részletekbe belevesző, de többnyire mégiscsak szórakoztató csevegésen át telik meg élettellel, válik teljessé, egy nagyváros eleven színes látványává.

Az olvasó természetesen világos és szakszerű magyarázatot kap annak a történelmi folyamatnak szükségességéről, melynek lezárásaként Pest, Buda és Óbuda az 1872. évi 36. törvény-cikk értelmében egy várossá egyesült. Az alapokat e nagyjelentőségű eseményhez a kapitalizmus hazai fejlődése adta meg, melynek legjellegzetesebb tünete volt az általános iparfejlődés túl a közlekedés és a kereskedelem széles kibontakozása. Ennek eredményeként vált Pest-Buda az ország első áru-, hitel- és munkaerőpiacává, gyáripari központjává (és ebből következően munkásmozgalmi központjává is). S mivel ekkor Pest-Buda egyúttal az ország fővárosa is volt, a városok egyesítése elkerülhetlenné vált. Természetes az is, hogy a törvényben kimondott egyesítés csak a szervezeti alapot teremtette meg, még hosszú hónapok teltek el az egységes városi élet teljes kibontakozásáig: ki kellett alakítani az új város közigazgatási beosztását, a kerületeket, megalkotni a város igazgatását szabályozó szabályrendeletet, meg kellett alakítani a legfőbb testületi szervet, a törvényhatósági bizottságot, megválasztani a város első tisztségviselőjét, a főpolgármestert. Rengeteg problémát vetett fel a városfejlesztés, ezen belül is a közművesítés összehangolása (ennek legfőbb gazdája az u. n. Közmunkatanács volt,) hiszen az egyesítést megelőző években a három város ilyen jellegű gondjainak a megoldása három törvényhatóság: Pest és Buda szabad királyi városok, valamint Pest megye (mint Óbuda mezőváros gazdája) vállára nehezedett.

Rendkívül érdekes az a kép, melyet a törvényesen már egyesített, de az egyesülés folyamatát még le nem zárt város egyetlen hónapjáról, 1873. májusától kap az utazó (s az olvasó is), és melynek révén ragyogóan érzékelhető Budapestnek a könyv címében is említett világ város jellege; egyetlen hónap nevezetesen eseményei között olvashatunk a munkásosztály nagygyűléséről, az Arbeiter Wochen Kronik megjelenéséről, a nagy vasúti szerencsétlenségről, a bécsi tőzsdekrach hatásáról, az Eszterházi-képtár égéséről, a lóversenyekről és evezőversenyekről, valamint Edward walesi herceg és Albert herceg látogatásairól.

A szerző imponálóan hatalmas anyagismerete (melyet Budapest polgárságáról írt tudományos feldolgozásának elkészítése során szerzett), így lehetővé teszi, hogy a történelmi műfaj kereteit

szétfeszítő érdekfeszítő útikönyve a szorosan vett politikai történeten kívül gazdag tárháza legyen a Budapestre vonatkozó gazdaságtörténeti, művészettörténeti, művelődéstörténeti tudnivalóknak; és értékes adalékokkal járjon hozzá az egyes üzemek történetére, a munkásság és polgárság életmódjára, sőt egyes nevezetes polgárcsaládok történetére vonatkozó ismereteinkhez is. Sehol másod nem olvasható – lényegtelennek látszó, de valójában nagyon is jellemző – momentumok ismeretébe avatja be az olvasót (gondoljunk csak a hordárok, fuvarosok díjszabására, a lakásbérletek körülményeire, a királyi palota belsejének, a régi országháznak a leírására, vagy akár a nyilvánosházak ismertetésére), megteremtve ezzel egy regényes korrajz hiteles légkörét.

Vörös Károly könyve rendelkezik Ráth-Végh kulturtörténeti csevegéseinek, Siklóssy László erkölcs-történeti tanulmányainak, Kiss Lajos néprajztudós társadalmi rétegrajzainak, vagy akár a Világjárók sorozat bármely kötetének legjobb erőnyeivel és így a fővárosunk centenáriumi ünnepi kiadványok közül talán a legszélesebb olvasóréteg számára teszi élvezetesen közkincsé mindazokat az ismereteket, melyek a 100 évvel ezelőtti történet nagy eseményre vonatkoznak. (Kossuth, 1973.)

Schneider Miklós

VITA

Magának él-e a falusi értelmiség?

Az újabb szakaszába lépett Palóc-földben olvastam Lakos György riportját. Véleményem szerint a cikkíró egyik informátora rosszul, teljesen tájékozatlanul ítélte meg egy nagyközség értelmiségének szerepét, aktivitását.

Az értelmiség helyzetének megítélésénél nem lehet csak szakmai csoportok együttesét vizsgálni, és abból általánosítani. Sokkal lényegesebb, ha arról beszélünk, hogy valójában milyen motivációk jellemzik a nagyközségben élő értelmiség életmódját, milyen aspirációkkal közeledik a művelődés felé, egyáltalában beszélhetünk-e falusi keretek között szerveződő művelődési szokásokról?

A lényegi megközelítést segíti, ha nem hagyjuk figyelmen kívül, hogy – maradjunk a bányász műszaki értelmiségi csoportnál – jelentősen megváltozott a társadalomra jellemző átrétegződés folyán az értelmiség szociális összetétele.

Szorospatakon, Tiribesen, Kányáson a főmérnök, a gépüzemben az üzemigazgató munkásszülők környezetéből indult, így természetes, hogy a társadalmi mobilizáció, amely folyamatnak tekinthető, objektíve magában hordozza az értelmiség magatartásában azonosulót a munkásosztály érdekeivel. (Van-e kapcsolata az értelmiségnek a fizikai dolgozókkal?) Az értelmiség szakmai struktúráját elemezve további közelítést kapjuk a nagyközség politikai, gazdasági, kulturális életének.

Bekövetkezett egy általános strukturális változás, amely a szellemi munkások – így természetesen az értelmiségek – társadalmi státusát is megváltoztatta.

Az irányítónak a felszabadulás utáni időkben a legfőbb motiváltsága a politikai megbízhatóság, a munkásosztály iránti elkötelezettség volt. A mai korszerűsödő gazdaságpolitikai szemlélet az előbbieket mellett fontos tulajdonságjegyként igényli a műszaki értelmiségtől a nagyobb tudást, a széleskörű ismeretbiztonságot.

Ennek megfelelni az értelmiség számára újabb továbbtanulást jelentett, illetve jelent.

Szinte teljes permanenciának tekinthető az önképzés mind szakmai mind politikai téren. (Marxista Esti Egyetem, szakosító, mérnök-, közgazdász képzés stb.)

A cél, megfelelni – a politikai és gazdasági – elvárásoknak.

Ma a Nógrádi Szénbányánál politikai, műszaki, gazdasági területen tevékenykedni egész embert igénylő feladatot jelent. Itt azok dolgoznak, akikben a szakmai önbecsülés mellett kötelességérzet is van az itt dolgozó, élő négyezer bányással szemben. Gazdaságosan termelni és dolgozni, vagy ha nem, akkor a ma 40 éves ember új szakmába kényszerül. Bizony ez elgondolkodásra kell késztesse az inaktív jelzöt használó informátort.

Hogyan él az értelmiség a múlt – jelen – jövő keveredő, ellentmondásoktól nem mentes valóságában, valóságos helyet keresve? Az értelmiség ma már nem egyedüli tulajdonosa a szellemi értékeknek, a demokratizálódási folyamatban a munkásság, az alkalmazotti rétegek érdeklődési intenzitásuk szerint részeseivé válnak, illetve várományosai a kulturális értékeknek. Természetes abban igaz van az informátornak, hogy a felelősség a terjesztésben, a kultúra fejlesztésében, ha valamikor, akkor ma az értelmiség számára újabb tartalmakat, feladatot jelent.

A magyar társadalmon belül tény, hogy az értelmiségnek részvétele sem a közvetítésben, sem az értékek képzésében nem kielégítő.

Az: azonban általánosítani, hogy inaktív a bányász, műszaki, vasipari-, textilipari-, vagy az orvosegészségügyi értelmiségi csoport – szerintem nem igaz. A felelősségről beszélve a túlterheltség nem pedagógus probléma, hanem általános értelmiségi probléma, csak más a színtere az elfoglaltságnak.

Ma naponta egy főmérnök, gyáregységvezető, igazgató aktív munkaideje 10–12 óra. Az intenzitása a produktumnak változó, de lényegesen nem eltérő.

Mik az eltérőek az elfoglaltságban? Mennyi óra jelölhető meg a szabadidő tartományban? Mit csinál szabadidejében az értelmiség? Próbáljunk választ keresni az utóbbi kérdő mondatra. Közügyek intézését végzik, zömük az üzemi

MSZMP csúcshizottság alapszervezeti vezetőségeinek tagjai, munkásőrök, tanácsstagok. A népfrentmozgalom vezetői, öröskereszt vezetői tagok, szakszervezeti vezetők vagy a fiatal műszakiak ügyei intézők.

Általában vezetőink 9–13 aktivizáló funkció tulajdonságai. A mai szakember politikus, agitátora az üzemben az MSZMP politikájának, az üzemi – párt, szakszervezet – politikai képzési folyamat vezetője, szervezője.

A szakmai továbbképzés az ő gondjuk. Van-e munkakapcsolata a fizikai dolgozókkal? Van. Ő a szocialista brigádmozgalom patronálója, a munka személyes ügyeinek ügyintézője stb.

Igaz, sajátja az értelmiségnek az anyagi is, de kié nem az. Ha ma Magyarországon státusz-szimbólum a gépkocsi, többsége rendelkezik ezzel is. De tudja használni is a gépkocsit, ha kell, úgy, hogy a számára a nagyközségben nem kapható kultúrát Pesten veszi meg vagy ott szórakozik. Nem baj. Soknak van azonban bérlete Salgótarjánban is. Nem hiszem az elhatárolódás jogosságát úgy, hogy autós és gyalogos. A képzettségnek ilyen általánosítható megfogalmazása, mely kategórikus értékrendet kreál: hamis. Dűhe a „gyalogosnak” a realitással szemben, ugyanazt teszi, amit tett a televízióval szemben a hatvanas években.

A fizikaiaktól távol? Nem. Szerintem egyre közelebb. Erre jó példát ad a tanácsválasztás és előzménye, a rétegtalálkozó. Az emberek együtt voltak a rétegtalálkozón, a szocialista brigádvezető, a mérnök-képviselővel és üzemvezető mérnökkel, tanácselnökkel.

Április 15-én őket is választotta a munkás; Vállai Istvánt, Szomszéd Istvánt, Gazsi Zoltánt, Kovács Sándornét, Simon Bélát, dr. Tolmácsi Ferencet, Varga Gyulát, Varga Ferencet, Lesziák Ferencnét, Lumper Jánost, Urbán Istvánt, dr. Tóth Tibort, Kassai Vilmost, Berényi Istvánt, Kenyeres Pált stb.

Remélem, nem kerülök abba a hibába, hogy műszaki, műszakit ment. A társadalmi kötelezettség elmulasztásának felelőssége nem ment senkit azért, mert valaki túlterhelt.

Sznob az értelmiség? Biztosan van ilyen is, többségében azonban rá az új iránti érzékenyebb reagálás a jellemző, ami semmiképpen sem sznobizmus.

Hol kulturálódik az értelmiség általában? Az informátor szerint a „komolyzenei hangversenyeken”. Nincs ott! A Művelődési Házban? Ott igen, lényegesen többen, mint amennyiről az informátor tud és az utóbbi időben legnagyobb örömeinkre az üzemben segíti a munkahelyi művelődést.

Nagyon sok igazán nagy aktivitást bizonyító partnerre lenne szükségük a művelődést szervezőknek, akik nem csak apostolai az ügynek, hanem azt a gyakorlatban segítik és a tapasztalatokból ítélik meg.

Kicsiny Miklós